

Odstrašení a jaderná strategie: Konceptuální analýza

JAN LUDVÍK

Deterrence and Nuclear Strategy: A Conceptual Analysis

Abstract: The text explores various theoretical approaches to the concept of deterrence. It links deterrence with other strategies that utilize a threat of military action to achieve political goals. Furthermore, the difference between deterrence by punishment and deterrence by denial is highlighted in the article. To develop the debate further, the various roles of nuclear weapons in deterrence are examined, while four types of nuclear deterrence strategies – namely nuclear primacy, maximum assured destruction, minimum assured destruction, and automatic deterrence – are distinguished. The text shows the unique role of the strategy of nuclear primacy. This strategy relies on denial, while the conceptual foundations of the other three strategies lie in punishment, and it is well suited not only for deterrence, but also for compellence, as it eliminates mutuality from the deterrence relation.

Key words: deterrence, coercive diplomacy, nuclear strategy, nuclear weapons, MAD.

Krátce po skončení druhé světové války Bernard Brodie, často považovaný za otce strategických studií, na stránkách časopisu *World Politics* obhajoval potřebu civilního studia strategie. Brodie (1949: 467), který v úvodu svého článku cituje slavný výrok přisuzovaný francouzskému prezidentovi Clemenceauovi, že válka je příliš důležitá, aby byla ponechána generálům, volá po obdobném kroku v oblasti studia strategie. Přesto by se však dost možná akademická strategická studia bez jaderné revoluce rozvinula obtížně. Dokonce se lze domnívat, že právě výzkum jaderného odstrašování byl podnětem pro počátek pronikání civilních odborníků do strategických studií. Ta byla v předchozím období dominantně vyhrazena příslušníkům ozbrojených sil. Protože k jaderné válce nedošlo, chyběl vojákům tradiční argument profesionální zkušenosti a odbornosti, který jim v předešlých letech zajišťoval v oboru exkluzivitu. Nedostatek empirických dat také vedl k tomu, že se studium otázek jaderné války stalo dominantně teoretickým (Betts 1997: 14). Výzkum odstrašení (*deterrence*) jako klíčového konceptu v uvedené oblasti hrál záhy zásadní úlohu.

Během desetiletí uplynulých od doby, kdy Brodie a jeho kolegové s výzkumem odstrašení začínali, se tématu věnovala řada předních odborníků z oborů strategických studií, mezinárodních vztahů a příbuzných disciplín. To však neznamená, že by v odborné komunitě existovalo zcela jednoznačné vymezení, jak vlastně odstrašení chápat. Stejně tak nepanuje shoda na tom, jakou roli v komplexní dynamice odstrašování hrají jaderné zbraně. Různé chápání těchto vztahů jednotlivými výzkumníky a školami přitom přirozeně vytváří kontext, v jehož rámci význam pojmu odstrašení vzniká. Bez vnímání těchto kontextů není možné pojem přesně chápat, tím méně s ním dále analyticky pracovat. Jasná konceptualizace je tak nezbytnou podmínkou pro další práci. Tato potřeba je o to naléhavější, že se chápání odstrašení často chyběně pohybuje v omezeném rámci logiky vzájemného zaručeného zničení (Hynek 2008: 7–8).

Předložený text si klade za cíl poskytnout konceptualizaci odstrašení, tak aby mohla posloužit k hlubšímu rozvoji současné teoretické debaty v českém odborném prostředí.

V tom v posledních letech vzniklo několik zajímavých textů, které s teoretickým konceptem odstrašování různým způsobem pracovaly. Za zmínku na tomto místě stojí například stať Nikoly Hynka (2008), který v podobě trojice modalit nabídl novou typologii odstrašování v současném strategickém a politickém kontextu. Jana Honková a Petr Suchý (2010) se ve své empirické studii věnovali dynamice odstrašování mezi Spojenými státy a Ruskou federací, které se podle nich nadále pohybuje primárně v rovině MAD. Petr Suchý ve spolupráci s Lindou Janků (2013) analyzovali možnosti odstrašování teroristických skupin, přičemž k tomuto zkoumání využili i klasické dělení odstrašování na odstrašení odepřením (*deterrence by denial*) a odstrašení potrestáním (*deterrence by punishment*). Již dříve jsem zkoumal (Ludvík 2011), zda může Írán v případě, že vybuduje malý jaderný arzenál, odstrašit bezpečnostní hrozby, kterým čelí. Michal Smetana (2013) se zabýval rolí jaderných zbraní v bezpečnostní strategii Spojených států ve 21. století. Lukáš Kantor (2013) se pak ve své analýze americké protiraketové obrany pokusil koncept odstrašení propojit s konceptem bezpečnostního dilematu.

Práce s konceptem odstrašování tak není v českém výzkumném prostředí nijak oje-dinělá. Bylo by ji však vhodné doplnit a propojit s některými dalšími, doposud spíše opo-míjenými relevantními koncepty, které mohou zlepšit teoretické uchopení pojmu odstrašování a pochopení empirických problémů s ním spojených. Jde zejména o navázání souvislosti mezi odstrašováním jako specifickou strategií využívání hrozby silou k poli-tickým cílům a dalšími obdobnými strategiemi, jako je nátlaková diplomacie (*coercive diplomacy*), a spojení s typologií různých jaderných strategií, které mají k dosažení těch-to cílů sloužit.

Právě explicitním chápáním odstrašování jako pouhé podmnožiny strategií využíva-jících hrozbu silou a provázáním této debaty s typologií jaderných strategií, podle níž různé strategie mohou různě dosahovat politických cílů, může tento text obohatit odbo-rnou debatu v českém prostředí a přispět ke zkvalitnění teoreticky informovaného výzku-mu odstrašování v tomto prostředí. Ve snaze splnit tento cíl postupuje text následujícím způsobem. Nejprve shrnuje, jak na odstrašení nahlízejí hlavní školy strategických studií. Následně vymezuje, jak v obecné rovině chápe odstrašení a jaké jsou jeho úkoly. Dále ukazuje rozdíl mezi jednotlivými strategiemi použití hrozby silou k dosažení politických cílů a přetrvávající terminologickou odlišností mezi hlavními pracemi. Výzkumu proble-matiky odstrašení se přirozeně věnovala celá řada odborníků a zahrnutí jejich pohledu by přesahovalo možnosti a v zásadě i potřeby tohoto textu. Proto se předložená konzultace opí-rá primárně o dvojici pravděpodobně nejvlivnějších autorů z hlediska vytváření terminolo-gie, Thomase Schellinga (1960, 1966) a Alexandra George (1971, 1991). Každý z těchto autorů reprezentuje širší školu využívající jimi prosazovaný pojmový aparát. Po tomto vnějším vymezení vysvětluje text vnitřní dělení odstrašení na odstrašení odepřením a odstrašení potrestáním, přičemž vychází z práce Glenna Snydera (1961), kterou můžeme oprávněně považovat za jednu z nejlepších klasických konceptualizací odstrašení. Ná-sledně je rozebrán vztah mezi odstrašením a jadernými zbraněmi, zejména otázka jaderné strategie. Text využívá tři kategorie, kterými jsou: a) dosažení schopnosti prvního nebo druhého úderu; b) cíle, vůči kterým by měly být jaderné zbraně použity; a c) robustnost hrozby. S pomocí těchto kategorií pak může rozlišit čtyři typy strategií jaderného odstra-šení: a) jadernou převahu; b) maximální zaručené zničení; c) minimální zaručené zničení; d) automatické odstrašení.

TEORIE RACIONÁLNÍHO ODSTRAŠENÍ A ALTERNATIVNÍ VYSVĚTLENÍ

Většina relevantních autorů, kteří se věnují problematice odstrašení, ve svém chápání války i role jaderných zbraní v mezinárodní bezpečnosti vychází z klasického pohledu Carla von Clausewitze. Některá Clausewitzova východiska jsou přirozeně dobově podmí-něná a dnes již nevyhovující, celkový pohled na podstatu války jako na primárně politic-kou aktivitu je však většinou považován za platný i nadále. Jestliže je válka pokračováním

politiky, nemůže být ničení jejím cílem, ale pouze prostředkem k porážce protivníka, jehož odpor se podle Clausewitzze skládá z celkových prostředků, které má k dispozici, a síly jeho vůle (Clausewitz 1989: 92). Pruský klasik bývá považován za zakladatele racionálního pohledu na válku, a proto se může zdát těžko kompatibilní s autory, kteří ukazují omezenost racionality. Nicméně tento pohled lze považovat za zjednodušující a omezující se pouze na jednu z částí Clausewitzovy *pozoruhodné trojice* (*remarkable trinity*), kterou podle něj tvoří tři klíčové elementy války, a to násilí, náhoda a rozum (Clausewitz 1989; rovněž Callum 2001). Clausewitz v zásadě nepředpokládá, že válka slouží zcela racionálnímu cíli (Echavarria 1995/1996), ale spíše to, že válka je prostředkem. Násilí samo tedy není cílem války, ačkoli má během ní tendenci eskalovat. Válka pro Clausewitzze není racionální, ale utilitární.

Teorie odstrašení byla vyvinuta během studené války a její počátek je spojen s první vlnou strategických studií v prvních desetiletích konfliktu (Betts 1997: 14). Problémem hlavních prací o jaderné strategii a odstrašení z tohoto období (Brodie 1946, 1959; Wohlstetter 1959; Kahn 1960; Shelling 1960, 1966; Snyder 1961) se stala jejich metodologie, na kterou se zaměřila kritika pro nedostatečnou vědeckost, nereplikovatelnost a nedostatek empirických dat. Kritici i následovníci prací klasických autorů z období prvních dvaceti let po skončení druhé světové války se tak většinou rozhodli buď ještě více spoléhat na prostředky teorie her a racionální volby (srovnej Achen – Snidal 1989; Huth – Russett 1990; Powell 1985, 2003), nebo na případové studie, které ukazují problematičnost předpokladu racionality aktérů (George 1971; George – Smoke 1989; Lebow – Stein 1989).

První z těchto škol vytváří teorii racionálního odstrašení (*rational deterrence theory*), podle níž je většinou také nazývána. Druhou školu není možné charakterizovat tak snadno. Sjednocuje ji zejména odpor proti teorii racionálního odstrašení a charakterizuje ji induktivní metodologie, zejména případové studie (například George), případně zapojení poznatků z psychologie (například Jervis 1989; Jervis – Lebow – Stein 1989).

Teorie racionálního odstrašení čerpá inspiraci z ekonomie a konceptu očekávaného užítku. Předpokládá, že unitární aktér se na základě známých informací a svých preferencí rozhoduje tak, aby maximalizoval zisk, případně minimalizoval škody (Downs 1989). Autoři řazení k druhé ze zmíněných dominantních škol jsou naproti tomu inspirováni spíše obory jako historie a psychologie. Upozorňují na omezenost předpokladů, jako je unitární aktér či racionalita. Jejich kritika se zaměřuje na to, že teorie racionálního odstrašení ve svých modelech opomíjí zásadní proměnné jako vliv domácí politiky či aliancí. Mezi hlavní problémy rovněž řadí změnu preferencí v průběhu procesu odstrašování, s níž se podle těchto autorů nedokáže teorie racionálního odstrašování vypořádat (Lebow – Stein 1989). Ukazují tak na omezení teorie racionálního odstrašení, která nejsou z jejich pohledu v rámci této teorie překonatelná. Příznivci teorie racionálního odstrašení často přijímají část této kritiky a oceňují přínos empirických případových studií k popsání principů odstrašení a testování teorie. Vznášejí však zároveň zásadní námitku, že kritici teorie racionálního odstrašení nejsou sami schopni přijít s adekvátní teoretickou náhradou (Achen – Snidal 1989: 154–159).

Přes zásadní metodologické rozpory je však spor mezi oběma školami veden spíše otázkou užitečnosti teorie racionálního odstrašení než otázkou o podstatě konceptu odstrašení. Kritici sice zpochybňují předpoklad racionálního unitárního aktéra, to však neznamená, že by předpokládali jeho opak, tedy aktéra, který v podstatě činí naprosto náhodná rozhodnutí. Ústředním bodem kritiky teorie racionálního odstrašení, která se dominantně opírá o studium případů selhání odstrašení, je omezenost racionálního modelu. Neproduktivní debatu o propojení mezi iracionalitou a selháním odstrašení může napomoci překonat koncept inventáře hodnot (*value inventory*), tedy věcí, kterých si hráč nejvíce cení (Hynek 2010: 452).¹ Nejlépe je možné kompatibilitu obou přístupů v chápání odstrašení vidět na tom, jak příznivci případových studií používají koncept odstrašení ve svých pracích. Dobrý příklad nabízí analýza selhání americké politiky odstrašení před začátkem

operace Pouštní bouře, kterou poměrně krátce po skončení tohoto konfliktu publikovala Janice Gross Steinová (1992), která patří mezi přední kritiky teorie racionálního odstrašení. Autorka se v tomto textu v podstatě nezabývá teoretickým přesahem zkoumaného problému. Tato primárně empirická práce vychází z předpokladu, že ačkoliv mezi nimi existuje zásadní spor, chápání konceptů jako odstrašení a donucení je v podstatě přijatelné pro pohled obou dvou škol.

Nic z toho přitom nejde proti vymezení odstrašení, tak jak ho níže nabízí tento text. Klíčem k pochopení může být „návrat ke klasickým pracím“ z padesátých a šedesátých let, z jejichž konceptualizace tento text čerpá. Glenn Snyder (1961) ve svém vymezení pojmu odstrašení uvádí, že odstrašení míří na protivníkovy úmysly prostřednictvím kontroly, kterou má aktér nad protivníkovým inventářem hodnot. Důležitou součástí odstrašení je pak podle Snydera to, zda protivník věří, že aktér svoje hrozby a sliby splní. Aktéři nemají zvnějšku dané zájmy, nejednají nutně racionálně ani nemusejí být unitární. Autoři v tomto prvním cyklu strategických studií se nicméně často soustředili na americko-sovětský vztah (Betts 1997: 13–17). Nemuseli se tedy příliš zajímat o způsob, jakým jsou formovány zájmy aktérů. Mohli s nimi pracovat, jako by byly zvnějšku dané, protože pro potřeby jejich výzkumu byly relevantní americké a sovětské pohledy na daný problém v danou chvíli. Pro obecnější teorii odstrašení je pak vhodné jejich poznatky doplnit o otázky tvorby preferencí, a to včetně role, kterou v nich hrají nemateriální faktory.

ODSTRAŠENÍ, DONUCENÍ A DALŠÍ STRATEGIE HROZBY SILOU

Thomas Schelling (1966), jehož práce měly pro výzkum odstrašení formativní význam, rozlišuje dvě možnosti použití síly v podobě brutálního násilí a donucení. Zatímco cílem prvního je v podstatě pouze ničení, druhé je sofistikovanější a může sloužit k dosažení řady různých cílů. V tom je Schelling následovníkem Clausewitze. Na rozdíl od Clausewitze, který chápe válku a potažmo vojenskou sílu jako nástroj k dosažení politického cíle, však Schelling ukazuje zejména, jak může vojenská síla sloužit k dosažení politického cíle i bez válečného konfliktu. Nejen použití síly, ale sama hrozba takovým krokem má schopnost ovlivňovat chování dalších aktérů. Podle Schellinga přitom existují dvě možnosti, jak může hrozba silou ovlivnit chování protivníka. Buď je ho možné donutit k tomu, aby učinil nějaký krok, který si přejeme, aby učinil, nebo ho odradit od kroku, který si naopak nepřejeme.

Schelling (Tamtéž: 69) tyto dvě možnosti označuje jako odstrašení (*deterrence*) a donucení (*compellence*). První z nich znamená „zabránit akci strachem z následků“. Druhé je navození protivníkovy stažení, podvolení se nebo spolupráce pod hrozbou akce, která sice často nemůže sama silou dosáhnout požadovaného cíle, nicméně může uškodit tolik, aby se protivník podvolil. Cílem prvního je zachování *statu quo*, cílem druhého jeho změna. A tak zatímco donucení často vyžaduje aktivní kroky, odstrašení je dominantně pasivní. Odstrašení rovněž nepotřebuje jasnou časovou dimenzi, zatímco donucení je třeba většinou založit na konkrétním požadavku a stanovení doby, dokdy musí protivník souhlasit. Schelling přirovnává odstrašení k obraně a donucení k útoku.

Dobrá příklad pro ilustraci rozdílu mezi donucením a odstrašením nabízí Janice Gross Steinová (1992) ve své analýze událostí spojených s první válkou v Perském zálivu. Americkou politiku před okupací Kuvajtu je podle ní možné charakterizovat jako odstrašení. Vzkaz, který měla tato politika vyslat, lze jednoduše formulovat jako „nepřekračujte hranice“. Takový požadavek je relativně jednoduchý a nevyžaduje stanovení konkrétního časového harmonogramu. Odstrašující očekává, že odstrašovaný daný krok neučiní, dokud odstrašení funguje. Jak upozorňuje Steinová (Tamtéž: 149–155), nejednoznačnost a neobratnost amerického postupu přispěla k tomu, že odstrašení v tomto případě selhalo. Následující fázi konfliktu pak můžeme z pohledu Schellingova vymezení označit za donucení, jehož cílem bylo přimět irácké síly, aby se stáhly z Kuvajtu. Požadavek na Saddáma Husajna již nezněl něco neudělat, ale naopak něco udělat. Donucení vyžadovalo stanovit, co

konkrétně se od protivníka očekává a dokdy tak musí učinit. Přestože americká strategie všechny tyto požadavky splnila, k naplnění jejich požadavků nedošlo. Donucení totiž vyžaduje aktivní spolupráci protivníka, a proto je složitější než odstrašení. Protivník musí nést náklady akce včetně ztráty prestiže spojené s podřízením se tlaku. Jakkoliv tedy byla americká donucovací strategie téměř učebnicovým příkladem donucení, nevedla k úspěchu.

Obě výše zmíněné strategie využívající hrozbu k dosažení politického cíle označuje Schelling jako nátlakovou diplomacii (*coercive diplomacy*). To může vést k terminologické nejednoznačnosti. Stejný termín totiž používá Alexander George a jeho následovníci pro označení strategie, která je – z pohledu výše nastíněné Schellingovy koncepce – spíše podmnožinou donucení. George (1991: 5) chápe nátlakovou diplomacii pouze jako jeden ze způsobů, kterým lze použít hrozbu k dosažení politického cíle. Z jeho pohledu se jedná o strategii čistě defenzivní, jakkoliv samozřejmě na taktické úrovni může vyžadovat a často i vyžaduje ofenzivní použití síly. Cílem je v tomto případě přesvědčit protivníka, aby zastavil nějakou akci, kterou již začal, případně aby odstranil její důsledky. Pro ofenzivní využití hrozby, jejímž cílem je *status quo* změnit, používá George pojmu vydírání (*blackmail*).

Výše zmíněné rozdílné vnější vymezení odstrašení vůči ostatním strategiím založeným na hrozbě použití síly přináší poněkud odlišné chápání odstrašení u obou autorů a v různé míře rovněž u prací, které se o jejich koncepty opírají. Tabulka č. 1 zjednodušeně shrnuje rozdílné chápání jednotlivých strategií v pracích obou autorů. Z hlediska vymezení odstrašení je třeba uvědomit si, že přes velkou podobnost je možné identifikovat rozdíl v tom, kde leží hranice mezi odstrašením a aktivnějšími strategiemi. To, co George chápe jako donucovací diplomacii, jejímž cílem je zastavit akci protivníka, nikoliv však zvrátit její důsledky, by často v Schellingově typologii spadalo do kategorie odstrašení. V podstatě by šlo o fenomén, který zná teorie strategických studií jako odstrašení v průběhu konfliktu (*interwar deterrence*). Principiální logikou tohoto typu odstrašení je předpoklad, že začátek bojů neznamená konec odstrašení, neboť to nadále pokračuje ve vztahu k další eskalaci (srovnej Brodie 1959: 291–298; Schelling 1966: 191–192). I na tomto případě můžeme vidět, že jednotlivé strategie využívající hrozbu k dosažení politických cílů není snadné oddělit. Mezi kategoriemi existuje jakási šedá zóna, jejíž existence by si měl být výzkumník vědom.

Tabulka č. 1
Odstrašení a další strategie hrozby silou

Schelling	nátlaková diplomacie (<i>coercive diplomacy</i>)		
	odstrašení (<i>deterrence</i>)	donucení (<i>compellence</i>)	
	defenzivní; pasivní; požadavek, aby protivník něco neučinil	spíše ofenzivní (nejednoznačné); aktivní; požadavek, aby protivník něco učinil	
George	Způsoby, jakými je hrozba používána jako nástroj politiky		
	odstrašení (<i>deterrence</i>)	nátlaková diplomacie (<i>coercive diplomacy</i>)	vydírání (<i>blackmail</i>)
	defenzivní; pasivní; požadavek, aby protivník něco neučinil	defenzivní; reaktivní; požadavek, aby protivník ukončil nějakou akci nebo odstranil její důsledky	ofenzivní; aktivní; požadavek, aby se protivník vzdal něčeho proti stávajícímu stavu

Zdroj: Autor s použitím Schelling (1960, 1966); George (1991).

ODEPŘENÍ A POTRESTÁNÍ

Tím, jak bylo odstrašení během studené války ztotožněno se strategií vzájemného zaručeného zničení, se vytratilo širší chápání pojmu. Strategie MAD je založena na principu jaderné odvety, která následuje v případě protivníkovy útoku. Obě strany musejí v logice MAD disponovat takovým jaderným arzenálem, který by dokázal v případě překvapivého útoku protivníka přežít v takové síle, že by jaderná odvěta způsobila protivníkovi škody rovnající se v podstatě likvidaci státu. V takovém případě měla zmizet výhoda prvního útoku a obě strany se měly vyhnout možnosti zahájení jaderného konfliktu, který by vedl k jejich zničení (srovnej Sokolski 2004). Z hlediska konceptualizace odstrašení však zásadní problém představuje to, že MAD spoléhá pouze na hrozbu jaderné odvety. Pokud je odstrašení ztotožněno s logikou MAD, ztratí tento pojem schopnost teoreticky uchopit strategii postavené nikoliv pouze na hrozbě odvety, ale zahrnující i hrozby jiné.

Ztotožnění odstrašení s logikou MAD je o to pozoruhodnější, že tato strategie nebyla během studené války přijímána nekriticky. Jejím zásadním problémem byla zejména otázka hodnověrnosti hrozby (*credibility*). Pokud by eskalace nutně vedla ke zničení obou protivníků, nebylo by pro racionálního aktéra možné takovou eskalaci hodnověrně hrozit s výjimkou reakce na takový krok protivníka, který by stejně vedl ke zničení odstrašujícího (Powell 2003: 89–91). Tento problém měl být zcela zásadní zejména u takzvaného rozšířeného odstrašení (*extended deterrence*), jehož principem je snaha odstrašit protivníka od útoku nikoliv na odstrašujícího, ale na jeho spojence nebo jiný strategicky důležitý zájem. Za předpokladu, že je odstrašující racionálně uvažující egoista, nebude riskovat vlastní zničení proto, aby potrestal útok na spojence. Protože by v případě eskalace na jadernou úroveň došlo v logice MAD ke zničení odstrašujícího, měla hodnověrnost tohoto rozšířeného odstrašení klesat. Vyřešení problému může podle kritiků MAD nabídnout získání schopnosti úspěšného prvního úderu zaměřeného na jaderné síly protivníka (Gray 1979). Přes deklaratorní přijetí logiky MAD se také americká jaderná strategie shrnutá v jednotném integrovaném operačním plánu (*SIOP*) opírala mnohem spíše o princip preemptivní války, v níž by americké jaderné síly zničily protivníkovy vojenské cíle a zejména jeho jaderné zbraně prvním úderem.

Chápat koncept odstrašení dominantně v logice MAD se tedy jeví jako nedostatečné. Logiku MAD jednak nelze ztotožnit s odstrašením, neboť představuje pouze jeden specifický způsob, jak za určité dané situace odstrašení dosáhnout, jednak nikdy ani nepředstavovala skutečnou preferovanou operační strategii. Z vnějšího vymezení odstrašení je přitom zřejmé, že zahrnuje poměrně široký fenomén. V tomto kontextu se proto jeví vhodnější se při vymezení odstrašení vrátit k širšímu a konzistentnějšímu chápání odstrašení, které již počátkem šedesátých let představil Glenn Snyder (1960, 1961; rovněž srovnej Yost 2005).

Snyderova konceptualizace umožňuje chápat odstrašení jako mnohem složitější problém, který zahrnuje jak hrozbu odvetou, tak hrozbu obranou. První z těchto dvou typů označuje Snyder jako odstrašení potrestáním (*deterrence by punishment*) a druhý jako odstrašení odepřením (*deterrence by denial*). Oba typy ovšem spojuje jednotná charakteristika, od níž je vhodné začít. Odstrašení podle Snydera v podstatě znamená odradit nepřítele od vojenské akce předložením vyhlídky nákladů a rizik, které převáží jeho předpokládané zisky. Odstrašení cílí na úmysly nepřítele a odstrašující hodnota vojenských sil je dána jejich efektem na snížení pravděpodobnosti vojenských kroků nepřítele (Snyder 1961: 3–4).

Odstrašení potrestáním v podstatě odpovídá tomu, co si většinou pod pojmem odstrašení představíme. Uvažujeme-li o odstrašení v omezeném rámci logiky MAD, budeme se pohybovat právě v rámci principů odpovídajících tomuto typu odstrašení. Spočívají v hrozbě zničení něčeho, čeho si protivník cení. Toto zničení by následovalo, podnikne-li protivník krok, o jehož odstrašení se odstrašující snaží. Cena takové kroku by tak převážila potenciální přínos a racionální protivník se k takové akci neodhodlá. Aby tedy byla takováto

hrozba hodnověrná, musí být odstrašující schopen významně ohrožit cíl, kterého si protivník vysoce cení. K tomu potřebuje určité prostředky, například jaderné zbraně a vůli svoji hrozbu naplnit. Na první pohled je poměrně jasné, že právě jaderné zbraně nabízejí prostředek s velkým potenciálem z hlediska mohutnosti hrozby škod způsobených potrestáním. Problém však může existovat na straně vůle hrozbu splnit. Odstrašení potrestáním je v podstatě eskalační strategií. Pokud odstrašení selže a protivník učiní první krok, musí odstrašující volit mezi potrestáním, které bude znamenat eskalaci, nebo stažením se, což ovšem může podstatně ohrožit hodnověrnost jeho hrozby v dalších případech (Snyder 1960: 171; rovněž Schelling 1966: 35–91; Lebovic 2002).

Odepřením se rozumí hrozba toho, že odstrašující může silou zabránit dosažení zisků, které by jinak mohl odstrašovaný od svého kroku očekávat (Snyder 1960: 163). Obdobný koncept nalezneme i u Schellinga (1966: 79), který mluví o tom, že obrana může podstatně zvýšit cenu útoku, a tak jej odstrašit. V původní logice studené války, v níž Snyderova konceptualizace vznikala, bylo odstrašení odepřením především úlohou konvenčních sil NATO, které měly buď zastavit případnou sovětskou invazi, nebo zvýšit její potenciální cenu tak, že by se k ní protivník ani neodhodlal (Mearsheimer 1983; Huntington 1983/1984; Betts 1985). Odepření však je širším konceptem, který není možné omezit pouze na roli konvenčních sil při obraně území. Objevuje se například v současné diskusi o americké protiraketové obraně, která by měla odradit potenciální útok právě možností, že budou útočící rakety zničeny za letu (srovnej Yost 2005; Hynek 2008). Někteří autoři se dokonce domnívají, že odepření nabízí efektivní odstrašující strategii i vůči teroristickým organizacím, které jsou často v souladu s chápáním odstrašení v logice MAD považovány za neodstrašitelné (Trager – Zagorcheva 2005/2006).

JADERNÉ ZBRANĚ A STRATEGIE ODSTRAŠENÍ

Teoretická literatura nabízí propracovaný pohled na to, co je odstrašení a jak s ním konceptuálně pracovat. Otázkou, kterou tato konzultace zatím systematicky nezodpovídala, však je, jakou roli hrají v odstrašení jaderné zbraně a jak tuto roli teoreticky uchopit. Odpověď se může zdát jednoznačná. Již krátce po konci druhé světové války píše Bernard Brodie (1946), že zatímco dříve bylo úkolem ozbrojených sil války vyhrávat, v jaderném věku jim bude válkám zabránit. Jaderné zbraně mají touto optikou dvojí roli, a to jako příčina, proč je strategie odstrašení potřeba, a zároveň jako její prostředek. Zatímco však civilní výzkumníci rychle reflektovali změnu, kterou jaderná revoluce v oblasti vojenské strategie přinášela, a začali se věnovat jejímu studiu, ozbrojené síly reagovaly o poznání pomaleji a často jen s nechutí přijímaly myšlenku, že jaderné zbraně nejsou jen účinnější výbušninou, která jim umožní lépe působit ve staré roli. Spojené státy, které jaderné zbraně získaly jako první a jako jediné je také prakticky použily ve válce, jsou v tomto případě ilustrativní. První americká jaderná strategie se zrodila z válečné doktríny strategického bombardování (Freedman 2003: 45–59; Rosenberg 1983). Generálové amerického letectva neuvažovali o odstrašení protivníka, ale o jeho zničení strategickým bombardováním průmyslových a populačních center. To mělo podlomit protivníkovu ekonomiku, a vyhrát tak válku. Jaderné zbraně měly být tím, co během druhé světové války chybělo k naplnění Douhetova (1998) předpokladu o kolapsu protivníka pod tíhou strategického bombardování. Taková strategie se však ukázala jako dlouhodobě neudržitelná vzhledem k tomu, že Sovětský svaz postupně získal vlastní jaderné zbraně a prostředky k jejich dopravě nad území Spojených států. Jaderné zbraně protivníka se staly neopomenutelnou součástí strategických kalkulací a strategie odstrašení začala vstupovat do celkového velkého mixu, který tvoří vojenskou strategii státu. Všechny jaderné a mnohé nejaderné státy od té doby do určité míry tuto skutečnost reflektují.²

Přes šíří literatury věnované studiu strategií jaderného odstrašení je však pozoruhodně obtížné nalézt komplexní a konceptuálně jasnou typologii. Řada autorů se věnuje jednotlivým, většinou jimi buď preferovaným, nebo naopak kritizovaným strategiím (například

Beaufre 1966; Gray 1979; Gray – Payne 1980; Bundy 1984). Jiní deskriptivně postihují celé spektrum různých operačních a deklaratorních strategií, nenabízejí však způsob, jak jednotlivé strategie odlišovat (Freedman 2003). Jednu z výjimek přináší Tom Sauer (2009: 746–751), který analyzuje možnosti eliminace jaderných zbraní. Představuje rozdělení strategií na pět kategorií, když rozlišuje a) jadernou převahu; b) maximální odstrašení; c) minimální odstrašení; d) existenciální odstrašení; e) postexistenciální odstrašení. Rozdíly mezi nimi přitom hledá v oblasti a) struktury sil; b) úrovně pohotovosti sil; c) zacílení; d) deklaratorní politiky. Jadernou převahu podle něj charakterizuje dosažení schopnosti prvního úderu, velký počet jaderných zbraní, zvýšená pohotovost sil, zacílení na nepřátelské síly a nejednoznačná deklaratorní politika. Předpokladem maximálního odstrašení má být schopnost druhého úderu, velký počet jaderných zbraní, zvýšená pohotovost sil, zacílení na nepřátelské síly a nejednoznačná deklaratorní politika. Minimální odstrašení podle Sauera rovněž stojí na schopnosti druhého úderu, počet jaderných zbraní však má být menší, stejně jako pohotovost sil. U minimálního odstrašení pak mají být cílem protivníkovy města a průmysl a deklaratorní politika má vylučovat možnost použít jaderné zbraně jako první a omezovat se pouze na odstrašení jaderného útoku. Existenciální odstrašení jde ještě dále. Nemá schopnost druhého úderu a vyžaduje jen velmi malé množství jaderných zbraní. Jaderné síly jsou udržovány na nízké úrovni pohotovosti. Cíle i deklaratorní politika se shodují s minimálním odstrašením. Poslední strategií pak podle Sauera je postexistenciální odstrašení, které má fungovat bez jaderných zbraní. V tomto případě má odstrašovat sama schopnost jaderné zbraně v případě potřeby vyrobit.

Saurerova typologie nabízí užitečné východisko syntetizující teoretickou literaturu i operační a deklaratorní strategie různých jaderných států. Trpí však určitými nedostatky. Jadernou převahu v ní odlišuje od maximálního odstrašení dosažení schopnosti prvního úderu. Podle Sauera (2009: 748) však maximální odstrašení „*vyžaduje vytvoření dojmu a odpovídajícího plánu pro preemptivní použití jaderných zbraní proti protivníkovým jaderným zbraním...*“ Hodnověrnost takového plánu by přitom vyžadovala alespoň částečně přesvědčivou schopnost prvního úderu. Jestliže je však pro maximální odstrašení třeba uvažovat o prvním úderu, pak rozdíl mezi maximálním odstrašením a jadernou převahou vlastně není dost dobře možné určit. Problematické je rovněž Sauerovo rozlišování strategií podle velikosti arzenálu (jako součástí struktury sil). Potřebná velikost arzenálu totiž v praxi závisí na charakteru obou hráčů. Sauer tvrdí, že maximální odstrašení a jadernou převahu charakterizuje velký počet jaderných zbraní. Nicméně zatímco získání jaderné převahy například USA nad Ruskem vyžaduje velký počet zbraní, převaha USA nad Severní Koreou by vystačila s mnohem menším číslem. Odlišování strategií na základě deklaratorní politiky pak Sauerovi v zásadě neumožňuje lépe rozlišovat mezi jednotlivými strategiemi, neboť vytváří hranici mezi jadernou převahou a maximálním odstrašením na straně jedné a minimálním, existenciálním a postexistenciálním odstrašením na straně druhé. Tuto dělicí linii však Sauer již pokrývá v kategoriích operační strategie, tedy v oblasti úrovně pohotovosti sil a jejich zacílení.

Abych překonal nedostatky Sauerovy typologie, upravuji jednotlivé kategorie, které Sauer využívá pro rozlišování strategií odstrašení. V kategorii *struktura sil* Sauer rozlišuje mezi tím, zda je součástí strategie odstrašení dosažení schopnosti prvního, nebo druhého úderu a kvantitativní charakteristika arzenálu. Protože však kvantitativní charakteristika arzenálu závisí na charakteru obou hráčů, nahrazuji ji kategorií *robustnost hrozby*. Počet zbraní tak je vlastně nahrazen tím, co by mělo jejich nasazení v relativních hodnotách dosáhnout. Dosažení schopnosti prvního, případně druhého úderu pak vyčleňuji jako samostatnou kategorii a vzhledem k tomu, že je tato schopnost úzce vázána na úroveň pohotovosti sil, úroveň pohotovosti sil vypouštím. Kategorie cílů, vůči kterým by měly být jaderné zbraně použity, zachovávám, zatímco deklaratorní politiku mohu pro úspornost vypustit, a to i proto, že některé státy deklaratorní politiku nemají, a model by pak nebyl s těmito případy schopen pracovat.

Na základě těchto kategorií pak lze identifikovat čtyři skupiny strategií odstrašení. Tyto strategie označují jako a) jadernou převahu; b) zaručené zničení; c) minimální odstrašení; d) automatické odstrašení. Každý z výše zmíněných pojmů přitom představuje určitý ideální typ a zahrnuje skupinu podobných strategií. Tabulka č. 2 přehledně shrnuje jednotlivé strategie a jejich vztah k výše nastíněným kategoriím. To, zda stát vytváří operační jadernou strategii se schopností druhého, nebo dokonce prvního úderu, odděluje automatické odstrašení od ostatních typů. Zbývající strategie pak jednoduše charakterizují rozdíly ve zvolených cílech a očekávaných škodách, které mají být způsobeny.

Tabulka č. 2
Přehled strategií odstrašení

Strategie odstrašení	První/druhý úder	Cíle	Hrozba
jaderná převaha	první	jaderné zbraně protivníka	šance zcela vyřadit protivníka arzenál
maximální zaručené zničení	druhý	obyvatelstvo a průmysl	totální škody (50 % obyvatel, 75 % průmyslu)
minimální odstrašení	druhý	obyvatelstvo a průmysl	minimálně jeden úspěšný útok, typický na hlavní město
automatické odstrašení	ne	spíše nespecifikované	nejistá možnost úspěšného útoku

Zdroj: Autor s použitím Sauer (2009).

Jaderná převaha je strategie založená na získání schopnosti eliminovat jaderný arzenál protivníka prvním úderem. Tím je výjimečná, neboť do jaderného konfliktu vrací možnost vítězství (Gray 1979; Gray – Payne 1980). V principu tedy může sloužit nejen jako strategie pro odstrašení protivníka, ale i k ofenzivním účelům. Přestože se tato strategie nevzdává schopnosti druhého úderu a implicitně ji předpokládá, klíčová je pro ni operacionalizace úderu prvního. Schopnost protivníka zasáhnout odstrašujícího má být podstatně podlomena, přičemž v rámci této strategie často vstupuje do hry také vybudování systémů aktivní obrany, které by protivníkovu schopnost odvety narušily ještě více. Operacionalizace takovéto strategie je ovšem velmi problematická. Ve své podstatě vyžaduje simultánní útok proti všem strategickým jaderným zbraním protivníka, jeho velitelským centrům a komunikačním systémům, které spojují velitelská centra s jednotkami v poli. U všech útoků by přitom bylo třeba dosáhnout téměř stoprocentní úspěšnosti. I přesto operační koncepce jak USA, tak SSSR po většinu studené války připomínaly ze všech typů strategií nejvíce jadernou převahu, respektive kontinuální snahu o její dosažení (Sagan 1987; Battilega 2004; Adamsky 2013: 9–22). Řadu technických kroků Spojených států uskutečněných po skončení studené války, jako je budování systémů protiraketové obrany, posilování schopnosti lokalizovat mobilní odpalovací zařízení a nepřátelské ponorky, zvyšování přesnosti existujících jaderných zbraní a jejich účinnosti proti odolným cílům (například odpalovacím silům), pak lze rovněž interpretovat v rámci strategie jaderné převahy (Lieber – Press 2006: 29–31).

Strategie maximálního zaručeného zničení předpokládá, že odstrašující hrozí protivníkovi schopností odpovědět na jeho kroky v jakékoliv situaci jadernou odvetou, a to až do takového rozsahu, že by jeho společnost byla zničena. Strategická logika se opírá o vytvoření situace, kdy se racionální vedení války s použitím jaderných zbraní stává

nemožným. Protivník nemůže očekávat, že mu zahájení konfliktu přinese výhodu. Jaderná odvěta vůči útočníkovi proto nemůže být ve svých důsledcích méně ničivá než původní útok. Cílem odvetného útoku má být společnost a průmysl a v jeho důsledku má být útočící stát v podstatě rozvrácen. Rozsah škod, který je pro dosažení toho cíle třeba, se v jednotlivých variantách a pojetích různí. Řádově jde však o zničení 50–75 procent protivníkovy průmyslové základny a likvidaci 20–33 procent jeho populace (Freedman 2003: 233). Variantou této strategie je historicky dobře známá a o několik stran výše představená doktrína vzájemného zaručeného zničení, která vznikla jako z velké části historicky podmíněný specifický diskurz reagující na strategickou rovnováhu a rozpočtovou situaci šedesátých let (Fairbanks 2004). Tato varianta maximálního zaručeného zničení zdůrazňuje, že pro dosažení strategické stability by schopnosti strategie maximálního zaručeného zničení dosáhly obě strany konfliktu. Jako pravděpodobně nejlepší příklad současné snahy o využívání strategie maximálního zaručeného zničení lze uvést ruský přístup k jadernému odstrašování Spojených států (Shoumikhin 2011: 138–141).

Jaderné mocnosti druhého řádu, které čelí mnohem silnějšímu protivníkovi, v zásadě nemohou přijmout ani jednu z výše nastíněných strategií. Dosažení jaderné převahy je mimo jejich ekonomické možnosti. Cílit v takové situaci na jaderné zbraně protivníka pro ně nedává smysl, neboť by jejich omezené schopnosti nikdy nedokázaly zničit víc než zlomek toho, čím protivník disponuje. I totální likvidace nepřátelské velmoci v rozsahu maximálního zaručeného zničení může přesahovat jejich možnosti. Řešení představuje jakási minimalistická varianta zaručeného zničení. Tato strategie stojí na teoretickém předpokladu, že byť jediný úspěšný útok na cíl tak cenný jako hlavní město protivníka by převážil hodnotu zisků, které by si mohl útočník od zahájení konfliktu slibovat. Minimální zaručené zničení se od maximálního liší tím, že relativní škody na straně útočníka a obránce mohou být diametrálně odlišné, což nicméně neznamená, že by bylo minimální v absolutních číslech. Cílem jsou tedy obdobně jako v případě maximálního zaručeného zničení zejména města, přičemž klíčovou úlohu hraje hlavní město protivníka. Během studené války se Velká Británie i Francie ocitly ve výše popsané situaci a jejich jaderné strategie do značné míry kopírovaly právě principy minimálního zaručeného zničení (srovnej Freedman 1986; Quinlan 2004; Yost 2004; Stoddart 2008). Obdobně dnešní čínská jaderná strategie do značné míry stále vychází z principů minimálního odstrašení, ačkoliv řada významných čínských teoretiků preferovala přechod k výše popsaným ambicióznějším variantám (Johnston 1995/1996).

Poslední skupinu strategií, kterou lze na základě zvolených kritérií identifikovat, označují jako automatické odstrašení. To v sobě spojuje jak existenciální, tak postexistenciální odstrašení. Obě strategie vycházejí z předpokladu, že hrozba použití jaderných zbraní je natolik mohutná, že pro fungování odstrašení není vůbec třeba budovat rozsáhlé arzenály a připravovat druhý úder. Útočník si nikdy nemůže být zcela jistý, že se mu podaří zcela zabránit odvetě (Trachtenberg 1985: 139; rovněž srovnej Bundy 1984). Sama nejistota je v této logice klíčem k fungování jaderného odstrašení (Freedman 1988: 87). V této logice není třeba plánovat operační nasazení jaderných zbraní vůči protivníkovým cílům. Jaderné zbraně odstrašují svojí pouhou (i potenciální) existencí. Rozdíl mezi existenciálním a postexistenciálním odstrašením spočívá v tom, že v druhém případě pro odstrašení nemusí být nutná ani existence jaderných arzenálů. Stát odstrašuje svojí schopností jaderné zbraně rychle získat na základě dostupných znalostí a technologií (Sauer 2009: 750). Postexistenciální a existenciální odstrašení pojí klíčový koncept nejistoty, neexistující potřeba připravovat operační strategii pro nasazení jaderných zbraní a s tím spojená absence jasně daných cílů pro tyto zbraně. Spojení je umožněno také tím, že v konfliktním vztahu, který je jedním z konceptuálních základů chápání odstrašení (Morgan 2003: 8–11), nemůže odstrašovaný s jistotou určit, zda odstrašující, který má veškeré kapacity pro vybudování jaderných zbraní, již v utajení několik zbraní nevyrobil. Historické příklady ukazují, že fyzickou existenci nebo neexistenci jaderného arzenálu nemusí být

možné jednoznačně určit. Určitým způsobem na tyto principy nejistoty sází například strategie odstrašení Izraele, který přitom podle dostupných údajů disponuje poměrně rozsáhlým a robustním arzenálem, k jeho existenci se však zásadně nevyjadřuje (Cohen 2010). Zcela jistě se o ně pak opírá například Severní Korea ve své snaze odstrašit možnou americkou intervenci.

STRATEGIE A TEORIE ODŠRAŠENÍ POHLEDEM OŠEPŘENÍ A POTRESTÁNÍ

Práce teoretiků strategie nepochybně určitým způsobem ovlivňovaly praktické operační plánování v oblasti jaderné strategie. Jejich vliv však ani zdaleka nedosahoval významu jiných proměnných, zejména technologických změn a odhadů zpravodajských služeb (Rosenberg 1983: 12–13). Možná i proto existuje mezi studiem teorie odstrašení a operační jadernou strategií, tedy dvěma oblastmi, které jsou evidentně úzce propojeny, značná mezera. Vztah mezi strategiemi odstrašení a teoretickými koncepty představenými v předchozích částech tohoto textu překvapivě zůstává otázkou, kterou ponechává většina literatury věnované jaderné problematice stranou. Její zodpovězení přitom může mít významné implikace.

Rozlišujeme-li odstrašení ošepřením a potrestáním, pak maximální zaručené zničení, minimální odstrašení a automatické odstrašení fungují na principech potrestání. Odstrašující stát nepředpokládá, že zabrání případnému útočníkovi dosáhnout jeho cílů. Hrozí však útočníkovi, že mu v případě selhání odstrašení způsobí jiné škody, které převýší jeho očekávané zisky. Tyto strategie od sebe potom odlišuje rozsah škod, jejichž způsobením odstrašující hrozí, a míra nejistoty, s jakou je tyto škody schopen, či neschopen způsobit.

Jaderná převaha je v tomto ohledu podstatně odlišná. Ačkoliv z principu platí, že stát s kapacitou naplňující nároky této strategie může operovat v rámci potrestání, principiální logikou jaderné převahy je ošepření. Jaderná převaha využívá získání schopnosti prvního úderu, po němž by odstrašovaný nebyl schopen svoje ofenzivní ambice naplnit. Teoreticky ovšem nelze vyloučit situaci, kdy by po prvním preemptivním úderu obránce již útočník neměl žádné jaderné kapacity, svoje cíle by však mohl dosáhnout pomocí konvenčních sil. Takovou situaci si lze představit zejména v případě menších arzenálů u větších zemí, u nichž by vedlejší škody spojené s preemptivním útokem nezpůsobily zásadní změnu schopnosti státu vést válku. Jestliže však odstrašující nevyužil všechny svoje jaderné zbraně k preemptivnímu úderu, pak může odstrašovanému hrozit útokem vůči dalším cenným cílům, a to v situaci, kdy mezi státy již nefunguje vzájemné jaderné odstrašení.

Jak bylo řečeno výše, jaderné zbraně hrají v odstrašení dvojí roli, a to jako jeho prostředek a zároveň jako jeho příčina. Odstrašení samozřejmě fungovalo i ve světě bez jaderných zbraní. Státy se však často mohly domnívat, že válka jim přinese zisky převyšující její cenu. Dominantní interpretace v jaderném věku naopak je, že možnost stát se ve válce obětí jaderného útoku zabrání tomu, aby se stát domníval, že výhody vítězství převáží jeho cenu. Maximální zaručené zničení, minimální odstrašení a automatické odstrašení se rozcházejí v tom, jak vysoká tato cena musí být.

Jaderná převaha je však diametrálně odlišná. Jaderné zbraně v ní mohou být prostředkem odstrašení, ale přestávají být jeho příčinou. Stát dosahující jaderné převahy může v případě konfliktu předpokládat, že přímá materiální cena války pro něj nemusí nijak překročit cenu konvenční války. Ostatní tři strategie jsou principiálně strategiemi odstrašení a jejich využitelnost pro donucení je omezená. Schopnost aktivně donutit protivníka ke změně *statu quo* u nich závisí na strategii donucovaného. Hodnověrnost donucování klesá v závislosti na klesajícím významu zájmů donucujícího v daném sporu. Naopak jaderná převaha není v pravém slova smyslu pouze strategií odstrašení.

Jadernou převahu lze nejlépe vystihnout jako snahu o absolutní řešení. Zatímco ostatní strategie umožňují vzájemné odstrašení, v tomto případě může být odstrašení pouze jednostranné. Převaha by měla efektivně odstrašovat, protože vyzývatel by do své kalkulace potenciálních ztrát musel započítat nulové (materiální) zisky, a naopak podstatné (materiální)

ztráty. Proti tomu odstrašovaný ve vztahu ke státu s jadernou převahou schopnost jaderného odstrašení ztrácí. Převaha tak může stejně dobře sloužit ke změně *statu quo*, tedy k donucení, případně vydírání. Ve vztahu dvou racionálních jaderných států schopných se vzájemně zasáhnout je jaderná převaha jedinou strategií, která může hodnověrně donutit protivníka k požadovaným krokům bez ohledu na rovnováhu nebo nerovnováhu zájmů obou stran. Právě proto se jaderná převaha stává strategií států, které nechtějí přijmout situaci, kdy mohou být odstrašeny.

* * *

Cílem této konzultace je vyvolat širší diskusi o teoretickém vymezení pojmu odstrašení, který hraje ústřední roli ve výzkumu strategických studií, a přitom bývá často mylně ztotožňován se strategií MAD. Konzultace dává odstrašení do souvislosti s dalšími strategiemi, jejichž podstatou je dosahování politických cílů hrozbou použití vojenské síly, jako je nátlaková diplomacie. Ukazuje rozdíly mezi těmito strategiemi a zároveň existující šedou zónu mezi nimi. Následně ukazuje rozdíly mezi odstrašováním hrozbou odvety a hrozbou, že odstrašující stát zamezí protivníkovi v tom, aby dosáhl svých cílů.

Otázky studia jaderného odstrašení jsou úzce propojeny se studiem jaderné strategie daných hráčů, a to nejen deklaratorní či skutečné, ale rovněž potenciální. Právě k tomuto účelu pak text nabízí čtyři typy strategií jaderného odstrašení, mezi nimiž lze jednoduše rozlišovat na základě kritérií nezávislých na povaze odstrašujícího i odstrašovaného. Propojení těchto čtyř strategií s teoretickými koncepty ukazuje jedinečnou roli strategie jaderné převahy. Ta na rozdíl od ostatních strategií neumožňuje vzájemný vztah odstrašování a může být dobře využita i pro účely donucování. Právě proto je preferovanou volbou států jako USA, které nechtějí být odstrašovány od možnosti regionálních intervencí.

¹ I psychicky narušení jedinci mají hodnoty, kterých si cení. Odstrašování tak může fungovat i vůči aktérům, jejichž schopnost racionálního rozhodování je někdy vnímána jako omezená. Bez ohledu na to, zda jsou vůdci takzvaných darebáckých států racionální, či nikoliv, by mělo být možné je odstrašit. Cenil-li si například Kim Čong-il svoji sbírku filmů více než života milionu Severokorejců, může se to z pohledu západních demokracií se zcela jinými hodnotami zdát iracionální. To nicméně neznamená, že by nemohlo fungovat odstrašení. Znamená to pouze, že hrozba zničení sbírky filmů bude efektivnější než hrozba zabití milionu lidí. (Za tento jednoduchý a výstižný příklad vděčím Nikolovi Hynkovi.)

² Jedinou, ovšem zaznamenánihodnou výjimkou byla Jihoafrická republika, která nepředpokládala možnost konfrontace s jaderným protivníkem (srovnej Clark 2004: 282–285; Sagan 1996/1997: 69–71).

Literatura

- Adamsky, Dmitry (2013): The 1983 Nuclear Crisis – Lessons for Deterrence Theory and Practice. *Journal of Strategic Studies*, Vol. 36, No. 1, s. 4–41.
- Achen, Christopher H. – Snidal, Duncan (1989): Rational Deterrence Theory and Comparative Case Studies. *World Politics*, Vol. 41, No. 2, s. 143–169.
- Battilega, John A. (2004): Soviet Views of Nuclear Warfare: The Post-Cold War Interviews. In: Sokolski, Henry (ed.): *Getting MAD: Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins and Practice*. Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College, s. 151–174.
- Beaufre, André (1966): *Deterrence and Strategy*. New York: Frederick A. Praeger.
- Betts, Richard K. (1985): Conventional Deterrence: Predictive Uncertainty and Policy Confidence. *World Politics*, Vol. 37, No. 2, s. 153–179.
- Betts, Richard K. (1997): Should Strategic Studies Survive? *World Politics*, Vol. 50, No. 1, s. 7–33.
- Brodie, Bernard (ed., 1946): *The Absolute Weapon*. New York: Harcourt.
- Brodie, Bernard (1949): Strategy as a Science. *World Politics*, Vol. 1, No. 4, s. 467–488.
- Brodie, Bernard (1959): *Strategy in the Missile Age*. Princeton: Princeton University Press.
- Bundy, McGeorge (1984): Existential Deterrence and its Consequences. In: MacLean, Douglas (ed.): *The Security Gamble: Deterrence Dilemmas in the Nuclear Age*. Totowa: Rowman and Littlefield, s. 3–13.
- Callum, Robert (2001): War as a Continuation of Policy by Other Means: Clausewitzian Theory in the Persian Gulf War. *Defense Analysis*, Vol. 17, No. 1, s. 59–72.
- Clausewitz, Carl von (1989): *On War*. Princeton: Princeton University Press.

- Clark, Mark T. (2004): Small Nuclear Powers. In: Sokolski, Henry (ed.): *Getting MAD: Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins and Practice*. Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College, s. 277–315.
- Cohen, Avner (2010): *The Worst-Kept Secret: Israel's Bargain with the Bomb*. New York: Columbia University Press.
- Douhet, Giulio (1998): *The Command of the Air*. Washington, D.C.: Air Force History and Museums Program.
- Downs, George W. (1989): The Rational Deterrence Debate. *World Politics*, Vol. 41, No. 2, s. 225–237.
- Echevarria, Antulio J. (1995/1996): War, Politics, and RMA – The Legacy of Clausewitz. *Joint Force Quarterly*, No. 19, s. 76–80.
- Fairbanks, Charles H. (2004): MAD and U.S. Strategy. In: Sokolski, Henry (ed.): *Getting MAD: Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins and Practice*. Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College, s. 137–147.
- Freedman, Lawrence (1986): British Nuclear Targeting. In: Ball, Desmond – Richelson, Jeffrey (eds.): *Strategic Nuclear Targeting*. Ithaca: Cornell University Press, s. 109–126.
- Freedman, Lawrence (1988): I Exist; Therefore I Deter. *International Security*, Vol. 13, No. 1, s. 177–195.
- Freedman, Lawrence (2003): *The Evolution of Nuclear Strategy*. Basingstone: Palgrave Macmillan.
- George, Alexander L. (ed., 1971): *Limits of Coercive Diplomacy: Laos, Cuba, Vietnam*. Boston: Little Brown.
- George, Alexander L. (1991): *Forceful Persuasion: Coercive Diplomacy as an Alternative to War*. Washington, D.C.: United States Institute for Peace.
- George, Alexander L. – Smoke, Richard (1989): Deterrence and Foreign Policy. *World Politics*, Vol. 41, No. 2, s. 170–182.
- Gray, Colin S. (1979): Nuclear Strategy: The Case for the Theory of Victory. *International Security*, Vol. 4, No. 1, s. 54–87.
- Gray, Colin S. – Payne, Keith (1980): Victory is Possible. *Foreign Policy*, No. 39, s. 14–27.
- Honková, Jana – Suchý, Petr (2010): Jaderné odstrašování a koncept MAD ve vzájemných vztazích Spojených států a Ruské federace. *Obrana a strategie*, Vol. 10, No. 1, s. 79–99.
- Huntington, Samuel P. (1983/1984): Conventional Deterrence and Conventional Retaliation in Europe. *International Security*, Vol. 8, No. 3, s. 32–56.
- Huth, Paul – Russett, Bruce (1990): Testing Deterrence Theory: Rigor Makes a Difference. *World Politics*, Vol. 42, No. 4, s. 466–501.
- Hynek, Nikola (2008): Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu: Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 43, No. 4, s. 5–31.
- Hynek, Nik (2010): Missile Defence Discourses and Practices in Relevant Modalities of 21st-Century Deterrence. *Security Dialogue*, Vol. 41, No. 4, s. 435–459.
- Janků, Linda – Suchý, Petr (2013): Strategie odstrašování a terorismus: výzvy a možnosti. *Obrana a strategie*, Vol. 13, No. 1, s. 31–46.
- Jervis, Robert (1989): *The Meaning of the Nuclear Revolution*. Ithaca: Cornell University Press.
- Jervis, Robert – Lebow, Richard Ned – Stein, Janice Gross (eds., 1989): *Psychology and Deterrence*. Washington, D.C.: John Hopkins University Press.
- Johnston, Alastair Iain (1995/1996): China's New "Old Thinking": The Concept of Limited Deterrence. *International Security*, Vol. 20, No. 3, s. 5–42.
- Kahn, Herman (1960): *On Thermonuclear War*. Princeton: Princeton University Press.
- Kantor, Lukáš (2013): Bezpečnostní dilema americké protiraketové obrany. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 2, s. 27–50.
- Lebovic, James H. (2002): The Law of Small Numbers: Deterrence and National Missile Defense. *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 46, No. 4, s. 910–936.
- Lebow, Richard Ned – Stein, Janice Gross (1989): Rational Deterrence Theory: I Think, Therefore I Deter. *World Politics*, Vol. 41, No. 2, s. 208–224.
- Lieber, Keir – Press, Daryl G. (2006): The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy. *International Security*, Vol. 30, No. 4, s. 7–44.
- Ludvík, Jan (2011): Íránský jaderný program: Bezpečnostní model proliferace ve světle jaderné strategie a teorie odstrašení. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 2, s. 57–73.
- Mearsheimer, John J. (1983): *Conventional Deterrence*. Ithaca: Cornell University Press.
- Morgan, Patrick M. (2003): *Deterrence now*. New York: Cambridge University Press.
- Powell, Robert (1985): The Theoretical Foundations of Strategic Nuclear Deterrence. *Political Science Quarterly*, Vol. 100, No. 1, s. 75–96.
- Powell, Robert (2003): Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense. *International Security*, Vol. 27, No. 4, s. 86–118.
- Quinlan, Michael (2004): The British Experience. In: Sokolski, Henry (ed.): *Getting MAD: Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins and Practice*. Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College, s. 261–274.
- Rosenberg, David Alan (1983): The Origins of Overkill: Nuclear Weapons and American Strategy, 1945–1960. *International Security*, Vol. 7, No. 4, s. 3–71.

- Sagan, Scott D. (1987): SIOP-62: The Nuclear War Plan Briefing to President Kennedy. *International Security*, Vol. 12, No. 1, s. 22–51.
- Sagan, Scott D. (1996/1997): Why Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb. *International Security*, Vol. 21, No. 3, s. 54–86.
- Sauer, Tom (2009): A Second Nuclear Revolution: From Nuclear Primacy to Post-Existential Deterrence. *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 32, No. 5, s. 745–767.
- Shoumikhin, Andrei (2011): Nuclear Weapons in Russian Strategy and Doctrine. In: Blank, Stephen J. (ed.): *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and Future*. Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College, s. 99–159.
- Schelling, Thomas C. (1960): *Strategy of Conflict*. Cambridge: Harvard University Press.
- Schelling, Thomas C. (1966): *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press.
- Smetana, Michal (2013): Role jaderných zbraní v bezpečnostní strategii Spojených států ve 21. století. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 1, s. 27–49.
- Snyder, Glenn (1960): Deterrence and power. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 4, No. 2, s. 163–178.
- Snyder, Glenn (1961): *Deterrence and Defense*. Princeton: Princeton University Press.
- Sokolski, Henry (ed., 2004): *Getting MAD: Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins and Practice*. Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College.
- Stein, Janice Gross (1992): Deterrence and Compellence in the Gulf, 1990–1991: A Failed or Impossible Task? *International Security*, Vol. 17, No. 2, s. 147–179.
- Stoddart, Kristan (2008): Maintaining the ‘Moscow Criterion’: British Strategic Nuclear Targeting 1974–1979. *Journal of Strategic Studies*, Vol. 31, No. 6, s. 897–924.
- Trager, Robert T. – Zagorcheva, Dessislava P. (2005/2006): Deterring Terrorism: It Can Be Done. *International Security*, Vol. 30, No. 3, s. 87–123.
- Trachtenberg, Marc (1985): The Influence of Nuclear Weapons in the Cuban Missile Crisis. *International Security*, Vol. 10, No. 1, s. 137–163.
- Wohlstetter, Albert (1959): Delicate Balance of Terror. *Foreign Affairs*, Vol. 37, No. 2, s. 211–234.
- Yost, David S. (2004): France’s Nuclear Deterrence Strategy: Concepts and Operational Implementation. In: Sokolski, Henry (ed.): *Getting MAD: Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins and Practice*. Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College, s. 197–237.
- Yost, David S. (2005): New Approaches to Deterrence in Britain, France, and the United States. *International Affairs*, Vol. 81, No. 1, s. 83–114.

Poznámka

Za cenné komentáře k různým verzím tohoto textu děkuji Lud’ku Moravcovi, redakci Mezinárodních vztahů a dvěma anonymním recenzentům. Text vznikl za podpory projektu Problémy legitimacy politického rozhodování na počátku 21. století, SVV265502.